

Anita Stašulāne

Daugavpils Universitāte, Latvija

EZOTĒRISMS UN POLITIKA: TEOSOFIJA

Analizējot teosofijas un politikas interferenci, raksta autore ir pievērsusies tās vēsturiskajām saknēm, kas Latvijas rērihiešu grupu kontekstā ir meklējamas kustības dibinātāja N. Rēriha politiskajās aktivitātēs. Veicot pētījumu ar starpdisciplināru pieeju un apvienojot antropoloģiskās metodes ar sistemātiskās analīzes metodi, raksta autore ir secinājusi, ka Latvijas rērihiešu darbība ietver politiskus aspektus, kas ir vērtējami kā marģināla izpausme, bet gan kā kustības dibinātāja politiskajos centienos vēsturiski sakņota tradīcija. Laika gaitā N. Rēriha kustības politiskā orientācija ir vairākkārt mainījusies, bet pēc padomju režīma krišanas Latvijā teosofu grupās ir vērojama neskaidra politiskā orientācija starp labējiem un kreisajiem ar radikālu ideju pieskaņu.

ESOTERICISM AND POLITICS: THEOSOPHY

Interference of esotericism and politics became apparent especially in the 19th century when the early socialists expected the coming of the Age of Spirit, and narratives about secret wisdom being kept in mysterious sacred places became all the more popular. Thus, the idea of the Age of Enlightenment underwent transformation: the world will be saved not by ordinary knowledge but by some special secret wisdom. In this context, Helena Blavatsky (1831–1891) developed the doctrine of Theosophy the ideas of which were overtaken by the next-generation theosophists including also the Russian painter Nicholas Roerich (1874–1947) and his spouse Helena Roerich (1879–1955) who developed a new form of Theosophy.

The aim of this article is to analyse the interference between Theosophy and politics paying special attention to its historical roots, which, in the context of Roerich groups, are to be sought in the political activities of Nicholas Roerich, the founder of the movement. The following materials have been used in the analysis: first, writings of the founders of Agni Yoga or Teaching of Living Ethics; second, the latest studies in the history of Theosophy made in the available archives after the collapse of the soviet regime; third, materials obtained from the interviews of a field research (2006–2008). The author has made use of an interdisciplinary approach combining anthropological methods with the method of systematic analysis.

The historical roots of the political activity of contemporary theosophists stretch into the political aspirations of Nicholas Roerich, the founder of Agni Yoga or Teaching of Living Ethics. Opening of the USSR secret archives and publication of several formerly inaccessible diaries and letters of theosophists offer an opportunity to study the “spiritual geopolitics” of the Roerichs. Setting off to his Central Asian expeditions (1925–1928; 1934–1935), Nicholas Roerich strived to implement the Great Plan, i.e. to found a New State that would stretch from Tibet to South Siberia comprising the territories governed by China, Mongolia, Tibet and the USSR. The new state was conceived as the kingdom of

Shambhala on the earth, and in order to form this state, Nicholas Roerich aspired to acquire the support of various political systems.

During the Tzarist Empire, the political world outlook of Nicholas Roerich was markedly monarchic. After the Bolshevik coup in Russia, the artist accepted the offer to work under the wing of the new power, but after his emigration to the West Roerich published extremely sharp articles against the Bolsheviks. In 1922, the Roerichs started to support Lenin considering him the messenger of Shambhala. Roerich's efforts to acquire Bolshevik support culminated in 1926 when the Roerichs arrived in Moscow bringing a message by Mahatmas to the soviet government, a small case with earth for the Lenin Mausoleum from Burhan-Bulat and paintings in which Buddha Maitreya bore strong resemblance to Lenin. The plan of founding the Union of Eastern Republics, with Bolshevik support, failed, since about the year 1930 the soviet authorities changed their position concerning the politics of the Far East.

Having ascertained that the Bolsheviks would not provide the anticipated support for the Great Plan, the Roerichs started to seek for contacts in the USA which provided funding for his second expedition (1934–1935). The Roerichs succeeded even in making correspondence (1934–1936) with President Roosevelt who paid much larger attention to Eastern states especially China than other presidents did. Their correspondence ceased when the Security Service of the USA grew suspicious about Roerich's pro-Japanese disposition. Nicholas Roerich has sought for support to his political ambitions by all political regimes. In 1934, the Russian artist tried to ascertain whether German national socialists would support his efforts in Asia. It may seem that the plans of founding the Union of Oriental Republics have passed away along with Roerich; yet in 1991 his son Svyatoslav Roerich (1904–1993) pointed out once again that the Altai is a very important centre of the great future and Zvenigorod is still a great reality and a magnificent dream.

Interference between esotericism and politics is observed also among Latvian theosophists: the soviet regime successfully made use of Roerich's adherents propagating the communist ideology in the independent Republic of Latvia. In the 1920s and 1930s, the embassy of the USSR in Riga maintained close contacts with Roerich's adherents in Latvia and made a strong pressure on the Latvian government not to ban the Roerich's Museum Friend Society who actively propagated the success of soviet culture and economy. On 17 June 1940, the soviet army occupied the Republic of Latvia, and Haralds Lūkins, the son of the founder of the Roerich's Museum Friend Society, was elected to the first government of the soviet Latvia. Nevertheless, involvement of theosophists in politics was unsuccessful, since after the official annexation of Latvia into the USSR, on 5 August 1940, all societies including the Roerich's Museum Friend Society were closed. Since the members of the movement continued to meet regularly, in 1949, Haralds Lūkins was arrested as leader of an illegal organization.

After the Second World War, theosophists were subjected to political repressions. Arrests of Roerich's followers (1948–1951) badly impaired the movement. After rehabilitation in 1954, the repressed persons gradually returned from exile and kept on their illegal meetings in small groups. To regain their rights to act openly, Roerich's followers started to praise Nicholas Roerich as a supporter of the soviet power.

With the collapse of the soviet regime, Roerich's followers in Latvia became legal in 1988 when the Latvian Roerich Society was restored which soon split up according to geopolitical orientation; therefore, presently in Latvia, there are the following organisations: Latvian Roerich Society, Latvian Department of the International Centre of the Roerichs, and Aivars Garda group or the Latvian National Front. A. Garda fused nationalistic ideas with Theosophy offering a special social reorganization – repatriation of the soviet-time immigrants and a social structure of Latvia that would be formed by at least 75% ethnic Latvians. Activity of A. Garda group, which is being criticized by other

groups of theosophists, is a continuation of the interference between theosophical and political ideas practised by the Roerichs. Generally it is to be admitted that after the crush of the soviet regime, in theosophist groups, unclear political orientation between the rightists and leftists is observed, characterised by fairly radical ideas.

Ezotērisma un politikas interference ir raksturīga gandrīz visai cilvēces vēsturei, tomēr 18. un 19. gadsimtā šis fenomens ir izpaudies īpaši aktīvi. Gara laikmeta iestāšanos gaida agrīnie sociālisti, sākot ar Robertu Ovenu (Robert Owen, 1771–1858) un Pjēru Lerū (Pierre Leroux, 1797–1871), bet Bartelemī Prospērs Anfantēns (Barthélemy Prosper Enfantin, 1796–1864) cer sagaidīt Mesiju–Sievieti (Laurant 2006: 965). Savukārt 1848. gada franču revolucionārs Alfons Luī Konstāns (Alphonse Louis Constant, 1810–1875), kas plaši pazīstams ar pseidonīmu *Eliphas Lévi*, ļauno pasludina par pozitīvu garīgo spēku, ko pārvērš revolūcijas simbolā (Cf. McIntosh 1972). Viņš ir pārliecināts, ka 19. gadsimta otrajā pusē beidzot sāk piepildīties senie pravietojumi, un palīdz Napoleonam III gūt politiskā mesijas statusu (Wilkinson 1996: 19–37). Meklējot atbildi uz jautājumu, kāpēc Gara laikmets kavējas, 19. gadsimtā arvien populārāki kļūst vēstījumi par slepeno gudrību, kas tiekot glabāta noslēpumainās svētvietās. Tādējādi Apgaismotāju laikmeta cerība, ka pasauli glābs zināšanas, 19. gadsimtā piedzīvo transformāciju, ko nosaka jauna ideja: pasauli glābs slepenā gudrība, kas, pateicoties zinātnes progresam, beidzot tiks atklāta. Tieši šādā kultūrvēsturiskā kontekstā savu darbību sāk Krievijas impērijas emigrante Helēna Blavatska (Елена Блаватская, 1831–1891) un viņas domubiedri, kas izstrādā teosofijas doktrīnu (Stasulane 2005: 117–126), kuras idejas pārņem krievu gleznotājs Nikolajs Rērihs (Николай Рерих, 1874–1947) kopā ar savu dzīvesbiedri Helēnu Rērihu (Елена Рерих, 1879–1955) un izveido jaunu teosofijas variantu.

H. Blavatskas mācību par garīgās sfēras evolūciju Rērihi modernizē ar psihiskās enerģijas jēdzienu. Saskaņā ar viņu doktrīnu, ko mūsdienu teosofi mēdz dēvēt par „enerģētisko pasaules uzskatu” (Шапошникова 1992: 5), atomus saista psihodinamisks spēks, tādēļ kosmosš esot uzskatāms par enerģētisku struktūru. Nevēloties biedroties ar tiem, kas pretendē uz H. Blavatskas mācības turpinātāju lomu, Rērihi asi kritizē viņu darbus, to skaitā pēc Teosofijas biedrības dibinātājas nāves izdoto trešo “Slepenās mācības” sējumu. Uzsverot, ka ikvienā laikmetā Lielie Skolotāji izvēlas tikai vienu vai divas personas, kam atklāt mācības nākamo pakāpi, Rērihi paziņo, ka tieši viņiem esot uzticēts “*Dzīvās ētikas Mācības Okeāns*” (Rēriha 1999: 394) un izstrādā jaunu teosofijas variantu, ko nosauc par Agni jogu jeb Dzīvo ētiku.

Šī raksta mērķis ir analizēt teosofu politisko darbību, īpašu uzmanību pievēršot tās vēsturiskajām saknēm, kas Latvijas rērihiešu grupu kontekstā ir meklējamas kustības dibinātāja Nikolaja Rēriha politiskajās aktivitātēs. Analīzē ir izmantoti, pirmkārt, Agni

jogas jeb Dzīvās ētikas mācības dibinātāju raksti, otrkārt, jaunākie pētījumi teosofijas vēsturē, kas veikti pēc padomju režīma sabrukšanas pieejamajos arhīvos, treškārt, lauka pētījumā (2006–2008) savāktās intervijas un citi materiāli. Pētījums ir starpdisciplinārs, tā izstrādē izmantotas antropoloģiskā un sistemātiskās analīzes metode.

1. Teosofijas un politikas interferences aizsākumi

Teosofijas un politikas interference izvēršas visai plaši līdz ar Teosofijas biedrības dibinātājas Helēnas Blavatskas (Cf. Galli 1994; Goodrick-Clarke 2002) un viņas sekotājas Enijas Besantas (Annie Besant, 1847–1933) darbību (Besterman 2003: 112–128). Arī nākamo paaudžu teosofi turpināja un joprojām turpina aktīvi iesaistīties politiskajās norisēs. Lai izprastu mūsdienu teosofu politisko darbību, vispirms pievērsīsim uzmanību tās vēsturiskajām saknēm, kas meklējamas Agni jogas jeb Dzīvās ētikas dibinātāja Nikolaja Rēriha politiskajos centienos.

Lai gan Agni jogas jeb Dzīvās ētikas sekotāji, savdabīgi interpretējot jēdzienu „kultūra”,¹ pirmām kārtām akcentē kultūras vērtības un ideju veidot jaunu kultūru,² PSRS slepeno arhīvu atvēršana un vairāku agrāk nepieejamo teosofu dienasgrāmatu un vēstuļu publiskošana sniedz pārsteidzošas liecības par Rērihu „garīgo ģeopolitiku” (McCannon 2002: 166). Jaunākie pētījumi Rērihu kustības vēsturē atklāj mākslinieka organizēto Centrālās Āzijas ekspedīciju (1925–1928; 1934–1935) politiskos mērķus (Шишкин 1999; Росов 2002; Andreyev 2003; Росов 2004). Nikolajs Rērihs centās īstenot Lielo Plānu (Великий план) dibināt Jaunu valsti (Новая страна), kas sniegtos no Tibetas līdz Dienvidsibirijai, ietverot teritorijas, ko pārvaldīja Ķīna, Mongolija, Tibeta un PSRS. Šī jaunā valsts bija iecerēta kā Šambalas³ valstība zemes virsū.

Lai izsekotu, kādā veidā krievu mākslinieks cenšas īstenot savu Lielo Plānu, jāņem vērā uz teosofijas doktrīnā iekļauto pārdzimšanas ideju balstītais Nikolaja Rēriha apgalvojums, ka viņš ir piektā dalailamas *Loznag Gyatso*⁴ reinkarnācija. 1924. gadā, kad

¹ Interpretējot vārda *kultūra* morfoloģisko struktūru, N. Rērihs apgalvo, ka jēdziens „kultūra” radīts sintēzes ceļā: *cult* – ‘pielūgšana’ esot Rietumu cilmes sakne, bet *ur* – ‘gaisma’, ‘uguns’ – Austrumu cilmes sakne (Roerich 1933: 47.) Tādējādi kultūras jēdzienu Rērihi skaidro kā *gaismas kultu* vai, precīzāk, kā radošas uguns pielūgšanu (Hierachy 1977: 100).

² Idejas veidot jaunu kultūru pirmsākumi meklējami kņazienes Marijas Teniševas dibinātajā Talaškino mākslas centrā, kur N. Rērihs darbojās vairāk nekā desmit gadus (1903–1914).

³ Šambala ir mītiska valstība, kas pēc Tibetas budistu uzskatiem atrodas kaut kur Tibetas ziemeļos un kur esot meklējams tantrisma teksta “Kalačakra” īstais variants. Pēc islama nostiprināšanās Indijā budisti uzskata, ka Šambala ir kļuvusi neredzama, un cer, ka tā kļūs redzama, kad atnāks valdnieks, kas saka musulmaņus (Keown 2004: 257).

⁴ *Loznag Gyatso* (1617–1682) bija pirmais dalailama, kam izdevās gūt lielu politisko varu pār Centrālo Tibetu. Viņa vadībā sāk būvēt Patalas pili Lhasā, Tibetas budisma *Gelugpa* skola veic tautas konsolidācijas funkciju un tiek uzturētas labas attiecības ar Mongoliju un Ķīnu.

mākslinieks ierodas Dardželingā, daži Tibetas budisti atzīst Nikolaju Rērihu par piektā dalailamas reinkarnāciju.⁵ Pēc krievu vēsturnieka Aleksandra Andrejeva domām šis atzinums ir ārkārtīgi svarīgs Nikolaja Rēriha politisko ambīciju izpratnē (Андреев 2008: 244–257).

N. Rēriha iecerētajā valstībā liela nozīme paredzēta Altajam, kur pēc viņa uzskatiem meklējama brīnumainā Balto ūdeņu zeme (Беловодье), par ko vēstīts gan krievu folklorā, gan vairāku parareliģisko grupu mācībās.⁶ Atsaucoties uz dažādu tautu mutvārdu daiļradē atrodamajiem vēstījumiem gan par nogrimušajām pilsētām un pazemes tuneļiem, gan par noslēpumainajām pazemes tautām *agartiem* un *čudiem*, N. Rērihs apgalvo, ka „ne jau par māņticību ir runa, bet par zināšanām” (Rērihs 1998: 50), un cer, ka Altaju un Himalajus savieno pazemes eju tīkli, pa kuriem no Altaja varot nonākt Lhasas Potalas pilī.

Lai austrumos izveidotu jaunu impēriju, Nikolajs Rērihs cenšas gūt dažādu valstu, tai skaitā arī padomju Krievijas, politisko atbalstu. Kāda ir bijusi Nikolaja Rēriha attieksme pret boļševikiem, ir ļoti interesants jautājums, kas ir ticis traktēts dažādi, jo mākslinieka politiskā orientācija ir vairākkārt mainījies. Cariskās impērijas laikā Nikolaja Rēriha politiskie uzskati bija izteikti monarhistiski, bet pēc boļševiku apvērsuma Krievijā viņš pieņem piedāvājumu strādāt jaunās varas paspārnē. Pēc emigrācijas uz Rietumiem mākslinieks publicē ārkārtīgi asus izteikumus pret boļševikiem: “All that Bolsheviks boast of is simply a swindle, a false staging which is intended to deceive the various Socialistic commissions which come to investigate the Bolshevist “Heaven of Earth.” [...] Vulgarity and hypocrisy. Betrayal and bribery. The distortion of all the sacred conceptions of mankind. *That* is Bolshevism. That is the impudent monster which is deceiving mankind. A monster who has gained possession of the sparkle of precious stones.” (Roerich 1919: 3–4)

Par nepatiku pret boļševikiem liecina mahātmu atklāsmes, ko Rērihi saņem divdesmito gadu sākumā. Tajās vēstīts, ka pēc diviem ar pusi gadiem boļševiku vara kritīs un izveidosies konstitucionālās monarhijas valsts, kurā ietilps Kaukāzs, Ukraina, Somija un arī Polija (Из Кембриджских записей 2002: 45). Lai gan šie pravietojumi nepiepildās, mahātmas nezaudē savu autoritāti Rērihu acīs, un 1922. gadā pēc mahātmu padoma viņi sāk atbalstīt komunismu un Ļeņinu, kura veikumu vērtē kā sagatavošanās posmu pirms Šambalas valstības iestāšanās. Rērihi jūt pienākumu palīdzēt Ļeņinam, kuru pasaule

⁵ Nikolajs Rērihs izmanto apstākli, ka tiek apšaubīta sestā dalailamas likumība, un pretendē kļūt par īsto un patieso dalailamu līnijas, kas tika pārrauta 17. gadsimtā, turpinātāju.

⁶ Belovodjes mīts joprojām gūst reālas izpausmes Krievijas jaunajās reliģiskajās kustībās, piemēram, Belovodje grupa Voronežas argabalā (Валагин 2005).

nesaprotot. Agni jogas jeb Dzīvās ētikas grāmatas „New Era Community” 1926. gada izdevumā Ļeņins ir slavīnāts kā mahātmu vēstnesis un evolūcijas virzītājs.⁷

Lai gūtu padomju varas atbalstu, 1924. gadā Nikolajs Rērihs apmeklēja padomju Krievijas vēstniecību Berlīnē, kur sniedz ziņas Nikolajam Krestinskim (Николай Крестинский) par britu pretpadomju aktivitātēm reģionā pie Himalajiem, kurš, savukārt, ziņo uz Maskavu Ārlietu komisāram Georgijam Čičerinam (Георгий Чичерин), N. Rēriha studiju biedram, ka mākslinieks atbalsta padomju varu (Adreyev 2003: 296). Savukārt 1925. gadā Nikolajs Rērihs dodas uz Parīzi, lai tiktos ar padomijas „finanšu ministru” Leonīdu Krasinu (Леонид Красин). Centieni gūt boļševiku atbalstu sasniedz kulmināciju 1926. gadā. Kad Nikolaja Rēriha vadītā ekspedīcija sasniedz Urumčus, padomijas ģenerālkonsuls ziņo uz Maskavu, ka Rērihiem ir vēstule no mahātmām, adresēta biedram G. Čičerinam un Josifam Staļinam ar piedāvājumu dibināt lielu Austrumu Republiku Savienību (Adreyev 2003: 297).

1926. gada 9. jūnijā, ieradušies Maskavā ar mahātmu vēstuli, nelielu lādīti ar zemi V. Ļeņina mauzolejam no Burhatas-Bulatas un gleznām, kurās attēlotais Buda Maitreja stipri līdzīgs Ļeņinam, viņi tiek ar vairākām ietekmīgām politiskām personām. Maskavā nogādātajā vēstulē mahātmas mudina izplatīt komunismu visā pasaulē, kas būtu solis uz priekšu evolūcijas procesā (Росов 2002: 180). Šo Rērihu vizīti Maskavā mūsdienu teosofi skaidro šādi: „Оказывается, в пространстве России на тот момент сошлись два потока – одновременно были подготовлены духовная революция и социальная революция. И вот если бы они объединились в одном русле, то сейчас Россия была бы совсем другим государством и не было бы того разрушения, которое шло в последствии. Мы бы не пришли к тем печальным результатам, которые сейчас имеем не только в России, но и в бывшем Советском Союзе.” (Intervija Nr. 5) Līdzīgi kā citu politisko okultistu plāni (Андреев 2004), arī Nikolaja Rēriha iecere dibināt Austrumu Republiku Savienību ar PSRS atbalstu nerealizējās.

Trīsdesmitajos gados, kad Krievijā sākās Staļina represijas, tai skaitā arī pret rērihiešiem, un padomju vara mainīja savu nostāju Tālo Austrumu politikas jautājumā, Rērihi pārliecinās, ka boļševiki nesniegs gaidīto atbalstu Lielajam Plānam un atsāk meklēt kontaktus ar ASV. Pateicoties Ņujorkas Nikolaja Rēriha muzeja starpniecībai, mākslinieks saņem finansējumu otrajai ekspedīcijai (1934–1935) (Williams 1980; Culver, Hyde 2000). Sakariem ar ASV vērstoties plašumā, Rērihiem pat izdodas nodibināt saraksti (1934–1936) ar prezidentu Franklīnu Rūzveltu. Lai gan ASV prezidents Helēnai Rērihai neraksta

⁷ Mūsdienās šo grāmata izdod pēc 1936. gadā Rīgā publicētā izdevuma, kur visas atsauces uz Ļeņinu svītrotas.

pašrocīgi, astoņas no Baltā nama saņemtās atbildes vēstules apliecina pozitīvu attieksmi. Ņemsim vērā, ka F. Rūzveltu interesē austrumu zemju ģeogrāfija, vēsture, kultūra un reliģija, un, tā kā viņa senču izcelsme ir saistīta ar Ķīnu, prezidents pievērš ievērojami lielāku uzmanību Ķīnai nekā daudzi citi ASV prezidenti.⁸ Helēnas Rērihas dienasgrāmatas lappuses, kas tapušas sarakstes laikā, liecina, ka mahātmas nemitīgi mudina viņu koncentrēt savas domas uz F. Rūzveltu (Сканкопии 27.12.1934). Turklāt, lai gūtu ietekmi uz pašu prezidentu, mahātmas aicina Helēnu Rērihu tuvināties prezidenta mātei (Сканкопии 28.01.1934). Sākoties sarakstei ar Balto namu, mahātmas norāda, ka jaunā Krievija var kļūt par Amerikas labāko sabiedroto. Sarakste pārtrūkst, kad ASV valsts drošības dienestam pastiprinās aizdomas par Nikolaja Rēriha projapānisko noskaņojumu, jo mākslinieks sazinās ar Japānas Ārlietu ministriju un Bruņoto spēku ministriju.

Šķiet, ka savām politiskajām ambīcijām Nikolajs Rērihs meklē atbalstu pie visiem šīs zemes varenajiem. 1948. gadā pratināšanas laikā nacionālsociālists Henrihs Millers (Heinrich Miller) atklāj, ka Nikolajs Rērihs bija pazīstams Gestapo ar segvārdu *Lama* un ka 1934. gadā krievu mākslinieks mēģinājis noskaidrot, vai vācu nacionālsociālisti atbalstītu viņa centienus Āzijā (Douglas 1995: 50–51).

Septiņdesmitajos gados, kad padomju ideoloģiskā sistēma sāk pamazām brukt, PSRS arvien pieaug Rērihu popularitātes vilnis, par kura kulmināciju var uzskatīt viņu dēla Svjatoslava Rēriha (1904–1993) tikšanos ar Mihailu Gorbačovu un viņa sievu Raisu Kremlī 1997. gada 14. maijā.⁹ Šī tikšanās dod iespēju Starptautisko Rērihu centru dibināt Maskavā, turklāt lieliskā namā – Lopuhina muižā. Varētu šķist, ka centieni izveidot Austrumu Republiku Savienību ir aizgājuši mūžībā līdz ar Nikolaju Rērihu, taču 1991. gadā mākslinieka dēls Svjatoslavs Rērihs ir norādījis Vladimiram Rosovam, ka Altajs ir ļoti svarīgs lielās nākotnes centrs, ka *Zvenigorod* joprojām ir liela realitāte un liels sapnis (Росов 2004: 280).

Nāk klajā arvien jauni zinātniski pētījumi par to, kā politiskais okultisms izpaužas mūsdienu Krievijā (Парвулеско 2006), tajos paustajai kritikai mūsdienu teosofi cenšas oponēt, „garīgojot” Rērihu politiskos mērķus: „Bet nu Rērihiem bija nākotnes Krievija, viņš skatījās, kas tagad tiek darīts. Viņiem galvenais bija, lai saglabājas garīgais, tieksme pēc garīgā, lai tā nepazūd, jo Rietumos praktiski ir pazudis. Tas ir pats galvenais, ja viņš to redz, ka tas ir saglabāts, tad viņi uzskata, ka valsts iet pareizo ceļu, tas, kas tur ir tikai

⁸ Džeimsa Hiltona stāsts „Pazaudētais horizonts” („Lost Horizon”), kas vēstī par utopisku lamu klosteri Tibetā, kur mīt ilgdzīvotāji, ir tā iedvesmojis F. Rūzveltu, ka 1942. gadā savu jauno vasaras mītni viņš nodēvējis par *Shangri-La*.

⁹ M. Gorbačova viedoklis par šo tikšanos atspoguļots avīzes „Правда” 1987. gada 15. maija numurā.

virskārta, ka viss šis militārisms un visa šī propoganda, nedzīvā, kura daudziem izraisīja smieklus, nu tādi muļķīgi lozungi, cilvēki, kuri domā, viņus tas īpaši neiespaido.” (Intervija Nr. 11) Varētu šķist, ka teosofiem Latvijā Nikolaja Rēriha politiskās aktivitātes nav zināmas, bet, veicot lauka pētījumu, nācās secināt, ka rēriehieši ir labi informēti par savas kustības dibinātāja politiskajiem centieniem, ko skaidro šādi: „Vienīgi Anglija vienmēr uztraucās par Rēriha iespaidu Austrumos. Ja Rērihs būtu gribējis, tad viņš būtu tāds maziņš imperators bijis, bet varbūt viņš tur, nu, mēģināja palīdzēt gan tibetiešiem vai kas, bet viņi jau ar’ ir ietiepīgi, tāpat kā viņš 1926. gadā bija Maskavā un brīdināja no Staļina. Viņam [Rēriham – A. S.] bij daudz kulturālu draugu. Bet viņi visi smējās par viņu, ko tāds Staļins tur varēs izdarīt? Nē, mēs esam paši stipri. Un pēc tam jau bija atkal par vēlu.” (Intervija Nr. 9) Latvijas teosofu interpretācijā Nikolajs Rērihs ir bijis izcils politiķis, kura tālredzība balstījās pravietiskajā gaišredzībā.

2. Teosofu politiskā darbība Latvijā

Līdzīgi kā citviet postpadomju telpā pēc ilgstošajām vajāšanām reliģiskās pārliecības dēļ Latvijā tagad darbojas vairākas jaunas reliģiskās kustības, kuru vidū ar īpašu aktivitāti izceļas teosofu grupas, kas balstās Rērihu jaunajā teosofijas mācības variantā. Zīmīgi, ka ezotērisma un politikas interference ir vērojama arī Latvijas teosofu saimē, kuras lielākie atzari ir Latvijas Rēriha biedrība, Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļa un Aivara Gardas grupa jeb Latvijas Nacionālā fronte (Cf. Biedrības).

Latvijas Rēriha biedrība ir viena pirmajām grupām, ko Rērihi ir dibinājuši dažādās pasaules valstīs. 1920. gadā biedrības pamatus Latvijā liek rīdzinieks Vladimirs Šibajevs (1898–1975), kas bija iepazinies ar Rērihiem Londonā un pēc viņu ierosinājuma nodibinājis Meistara Ložu Rīgā. Tās locekļi studēja teosofu literatūru, sākumā galvenokārt Helēnas Blavatskas „Slepeno mācību” („The Secret Doctrine”), bet pēc 1924. gada arī Rērihu Agni jogu jeb Dzīvo ētiku. 1928. gadā, kad pēc N. Rēriha lūguma V. Šibajevs aizbrauc uz Indiju, par Latvijas teosofu līderi kļūst ārsts homeopāts Fēlikss Lūkins (1875–1934). Pēc tikšanās Parīzē ar Nikolaju Rērihu un viņa dēlu Juriju Rērihu (1902–1960) F. Lūkins nodibina Rēriha Muzeja draugu biedrību, tāpēc 1930. gada 13. oktobri Latvijas Rēriha sekotāji uzskata par savas kustības dibināšanas datumu.¹⁰

¹⁰ Lai gan Rēriha sekotāji nevēlas, lai plašai sabiedrībai būtu zināma teosofijas vēsturiskā saikne ar brīvmūrniecību, 2005. gada 13. maijā tomēr tika sarīkots Meistaras Ložas 85 gadu atceres pasākums, kurā piedalījās Rēriha sekotāji arī no Vācijas un Baltkrievijas.

Kad biedrības darbību pārrauga dzejnieks Rihards Rudzītis (1898–1960), kurš to vada¹¹ no 1936. līdz 1940. gadam, N. Rēriha idejas kļūst īpaši populāras Latvijas literātu un mākslinieku aprindās, jo rērihieši aktīvi darbojas kultūras jomā: atklāj Rīgā muzeju (1937), kur tiek eksponētas Nikolaja Rēriha un viņa dēla Svjatoslava Rēriha gleznas, Latvijas rērihieši iesaistās Nikolaja Rēriha akcijās par kultūras vērtību aizsardzību (Miera Pakts), nodibina izdevniecību „Uguns”¹², kuras vadītājs, redaktors, korektors, bieži vien arī tulkotājs un autors ir pats R. Rudzītis. Dzejnieka nerimstošās darbības rezultātā tieši Rīgā 1937. gadā pirmo reizi tiek publicēta Helēnas Rērihas krieviski tulkotā H. Blavatskas “Slepenā mācība”, kurai ir īpaša nozīme apmēram 50 izdevniecībā „Uguns” izdoto grāmatu vidū.

Gan R. Rudzīti, gan citus Latvijas literātus un māksliniekus N. Rēriha mācībai piesaista, pirmām kārtām, ideja veidot jaunu kultūru. Krievu mākslinieks sludina, ka viņa uzdevums ir radīt universālu kultūru, kas apvienotu visas reliģijas un filosofijas.¹³ Tomēr kustības darbībā Latvijā iezīmējās arī politiskas nianšes. 20. un 30. gados PSRS vēstniecība Rīgā uztur ciešas saites ar Latvijas rērihiešu grupu un pat iejaucas Latvijas puses mēģinājumā slēgt rērihiešu biedrību, kas aktīvi propagandē padomju kultūras un ekonomikas panākumus (Niedre 2001: 133–134). Kad 1940. gada 17. jūnijā padomju karaspēks okupē neatkarīgo Latvijas valsti, Haralds Lūkins, Rēriha Muzeja draugu biedrības dibinātāja dēls, tiek ievēlēts pirmajā padomju Latvijas valdībā. Tomēr šoreiz teosofu iesaistīšanās politikā ir nesekmīga, jo pēc Latvijas oficiālās iekļaušanas PSRS sastāvā 1940. gada 5. augustā visas biedrības, to skaitā arī Rēriha Muzeja draugu biedrība, tiek slēgtas. Tā kā kustības locekļi turpina regulāri tikties, 1949. gadā Haraldu Lūkinu apcietina kā nelegālas organizācijas vadītāju.

Pēc Otrā pasaules kara Latvijā atgriežas padomju režīms un drīz vien sākas rērihiešu vajāšanas. Rērihiešu aresti, kas izvēršas no 1948. līdz 1951. gadam, smagi iedragā kustību, jo tiek apcietināti visi ievērojamākie kustības locekļi (vairāk nekā 40 cilvēku). Pēc rehabilitācijas 1954. gadā represētie pamazām atgriežas no izsūtījuma un turpina nelegāli tikties nelielās grupās. Lai izvairītos no iespējamajām vajāšanām un atgūtu

¹¹ Lai gan mēdz apgalvot, ka dzejnieks pārņēma biedrības vadību tūlīt pēc tās dibinātāja – F. Lūkina nāves, pirms R. Rudzīša biedrību vada Kārlis Stūre (Rudzītis 1935: 67).

¹² Rērihi sludināja, ka 20. gadsimta cilvēces garīgums esot noslīdējis tik zemā līmenī, ka, uguns enerģijai tuvojoties Zemei, ir nepieciešams kāds, kas augstākās kosmiskās enerģijas transformētu tā, lai cilvēce spētu tās uzņemt. To esot veikusi Helēna Rēriha, kas šādi glābusi pasauli.

¹³ Lai īstenotu minēto mērķi, 1922. gadā Ņujorkā tiek nodibināts internacionāls mākslas centrs “Corona Mundi”, kas atbalsta mākslas studijas, skolas, bibliotēkas, rīko izstādes, koncertus, zinātniskās ekspedīcijas. 1924. gadā Ņujorkā N. Rērihs atklāj muzeju, kas tiek nosaukts viņa vārdā.

tiesības darboties atklātībā, rērihieši sāk popularizēt Nikolaju Rērihu kā padomju varas atbalstītāju (Беликов, Князева 1973).

Sabrūkot padomju režīmam, aktivizējas Rēriha sekotāju darbība visā bijušajā PSRS teritorijā.¹⁴ Latvijā Rēriha sekotāji legalizējās 1988. gada oktobrī, kad tika atjaunota Latvijas Rēriha biedrība, ko vadīja Riharda Rudziša meita Gunta Rudzīte. Pirmajos atjaunotās organizācijas darbības gados tajā iestājās apmēram tūkstoš biedru (Intervija Nr. 9), bet drīz vien kustība sarūk un sašķeļas, tāpēc šobrīd Latvijā darbojas vairākas Rēriha sekotāju grupas. Šķelšanās ir notikusi pēc ģeopolitiskās orientācijas: Latvijas Rēriha biedrība ir orientēta galvenokārt Rietumu virzienā, tā sadarbojas ar ASV, Rietumeiropas (Vācija, Šveice, Lielbritānija, Itālija u. c.) un Austrumeiropas grupām, kas nav pakļautas Maskavas Starptautiskajam Rērihu centram; Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļa ir stingri orientēta Maskavas virzienā,¹⁵ bet Aivara Gardas grupa jeb Latvijas Nacionālā fronte, kas ir samērā noslēgta organizācija, meklē iespējas sadarboties ar citām radikālām organizācijām gan Latvijā, gan ārzemes.

Lai arī grupu locekļi ir kritiski pret citu grupu darbību, asu domstarpību starp Rēriha sekotājiem Latvijā nav, jo katra grupa darbojas savā jomā: Latvijas Rēriha biedrības locekļu vērtību sistēmas centrā ir kultūra, biedrības aktivitāšu galvenā forma ir kultūras pasākumi, un sociālajā komunikācijā dominē atslēgvārds *kultūra*. Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļa pievēršas izglītības jomai,¹⁶ bet Aivara Gardas grupas jeb Latvijas Nacionālās frontes darbība saistīta ar politiku.

Atgūstot nacionālo neatkarību, atdzimst arī nacionālistiskās idejas, ko neliela daļa rērihiešu sasaista ar teosofijas doktrīnu. Gluži kā Nikolajs Rērihs, kas centās izmantot politiķus savas idejas īstenošanā, arī Aivars Garda tiecas pēc politiskās varas jaunajā Latvijas postkomunistiskajā valdībā. Gluži kā Nikolajs Rērihs, arī Aivars Garda piedāvā sabiedrības struktūras pamatā likt Agni jogu jeb Dzīvo ētiku. Krājuma “Nevienam mēs Latvijai nedodam” priekšvārdā Aivars Garda atsaucas uz Rērihu mācību: “..visiem pieejamā Jaunā Laikmeta Mācība skaidri norāda visas pasaules tautu tālākās evolūcijas virzienu, kas jāpieņem nekavējoties: psihiskās enerģijas apgūšana, kooperatīva sabiedriskā iekārta, sieviešu kustība jeb sievietes īpašā loma sabiedriskajā dzīvē.” (Nevienam 2001: 3–4)

¹⁴ Rērihu kustības atdzimšana sasniedz kulmināciju līdz ar Raisas Gorbačovs iesaistīšanos Maskavas grupā. Respondents, kas ir bijis tā laika notikumu aculiecinieks, skaidro, kā augstā persona tiek izstumta no grupas (Intervija Nr. 4).

¹⁵ Lauka pētījumos konstatēts, ka šīs grupas locekļi savā starpā sazinās krievu valodā, un Rērihu tekstus krieviski lasa arī tie grupas locekļi, kas ir etniskie latvieši.

¹⁶ Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļai ir izdevies gūt ietekmi Latvijas pedagoģijā: grupa veiksmīgi popularizē Šalvas Amonašvili izstrādāto „humanitāro pedagoģiju”.

Ja Nikolajs Rērihs ar „kooperatīvo sabiedrisko iekārtu” saprata padomijas uzsākto sociālo un ekonomisko sabiedrības reorganizāciju, tad Aivars Garda piedāvā citu sociālo reorganizāciju – padomju laiku imigrantu („kolonizatoru”, „civilokupantu”) repatriāciju un latvisku Latvijas sociālo struktūru, ko veidotu vismaz 75% etnisko latviešu (Zepa 2006: 185). Aivars Garda uzskata, ka 700 tūkstošiem krieviski runājošo padomju emigrantu un viņu pēcnācējiem ir labprātīgi jārepatriējas vai arī tie ir jādeportē uz savu etnisko dzimteni, atlikušie 400 tūkstoši krieviski runājošo esot lojāli (Nevienam 2001: 378). Turklāt aicinājums uz repatriāciju vai deportāciju ir pamatots ar Agni jogas jeb Dzīvās ētikas mācību: „Tas tiesa, ka es visu Rērihu ģimeni uzskatu par saviem garīgajiem Skolotājiem. Gan Dzīvā Ētika, gan Rērihu darbi apliecina manu uzskatu pareizību. Taču neviens, pat ja viņam piesolītu naudas prēmiju, nevarētu viņu darbos atrast kaut vienu teikumu, kurā būtu teikts, ka krievu tautai jāuztiepj sava klātbūtne citām tautām, ka latviešu tautas cīņa par patiesu brīvību ir nosodāma.” (Nevienam 2001: 372)

Kā liecina respondentu sniegtās atbildes, teosofi ir asi noskaņoti pret viesstrādniekiem: „Bērni mums pateiks paldies, ja mēs savedīsim zemas klases strādniekus no Turkistānas vai no Kazahstānas, vai no kurienes? Tad ko mēs drīkstam šeit ielaist? Tikai augstas klases speciālistu inženieri. Teiksim, mēs viņam maksājam, viņš mums palīdz kaut kur, ja? Augstas klases inženieri. Augstas klases zinošas personas. Ja man vajag kaut ko uzcelt, teiksim, ja es darbojos celtniecībā, ko jūs varat iedomāties, viņš ir iebraucis šeit, viņš kaut vai sienu krāso, es paskatos: kas tev kauna nav, kā tu krāso, kā tu dari? Spēka nav cīnīties pret to drausmīgo, bezgalīgi nekārtīgo darbu, ko viņi šeit dara.” (Intervija Nr. 1) Tikpat negatīva nostāja tiek pausta arī pret integrācijas politiku: „Jūs varat iedomāties, republika, valsts ir tāpat kā mazs dzīvoklis. Komunālais dzīvoklis. Vienā čigāns, vienā turks, vienā mongols, vienā krievs, vienā mēs – latvieši. Un tagad mēģinām mēs sadzīvot visi kopā. Vienā virtuvē. Kā var runāt vispār par integrāciju!” (Intervija Nr. 1)

Varētu šķist, ka šādi uzskati raksturo tikai vienu, turklāt sīkāko teosofu grupu Latvijā. Lauka pētījuma materiāli liecina, ka šāda tipa politiskā orientācija piemīt pat Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļai. Pret imigrantiem ir noskaņoti arī tie, kuri paši ir imigranti: „Вот то, что жгли машины, помните? Вот, эта Франция вся горела – это начало, это начало. Они пришли, и они хотят. Они принесли своё, они там работают, они как бы вносят свой труд и свои налоги в экономику страны.” (Intervija Nr. 5)

Apvienība Latvijas Nacionālā Fronte¹⁷, kas dibināta 1997. gadā, publicē laikrakstu „DDD”, kura politisko orientāciju atklāj pats izdevuma nosaukums „Deokupācija. Dekolonizācija. Deboļševizācija”. Aivara Gardas politiskās idejas tiek popularizētas ar grāmatām, kas publicētas izdevniecībā „Vieda”. Tā dibināta 1989. gadā un ir viena no pirmajām privātajām izdevniecībām Latvijā pēc neatkarības atgūšanas. Lai arī ezotērisko literatūru veido vairums izdevniecībā „Vieda” publicēto grāmatu, daļa izdevumu ir vērsti uz A. Gardas politisko centienu atbalstu. Lai gūtu politisku popularitāti, viņa grupas piedalās dažādās politiskās akcijās, kuras ir visai maz saistītas ar latviešu nacionālajām interesēm.¹⁸ Lai rastu reālu iespēju īstenot savus politiskos mērķus,¹⁹ A. Garda kopā ar savas grupas aktīvistēm kandidēja 2002. gada Latvijas Saeimas vēlēšanās „Latviešu partijas” sarakstā, tomēr iekļūšanai parlamentā nepieciešamo balsu skaitu partija neieguva.

Kad Latvijā svinēja 90. valsts gadadienu, A. Garda avīzē „DDD” paziņoja: „Latvijas 90. jubileju sagaidām kā okupēta un kolonizēta tauta. Abrene joprojām ir okupēta, un līdz pat šai dienai neesam spējuši to atgūt. Tauta ir kolonizēta, un kolonizatori ir pārņēmuši ne tikai ekonomisko, bet arī citas Latvijas dzīves sfēras. Atmoda būtībā neko pozitīvu nav devusi mūsu tautai. Jā, mēs izstājāmies no PSRS, bet esam atkal iestājušies tikpat bezjēdzīgā Eiropas Savienībā. Ja PSRS mums ļāva ražot, attīstīt lauksaimniecību, tad ES visu iznīcina. No PSRS maizes klēts esam pārvērtušies par ES atkritumu izgāztuvi.” (Garda 2008) Šādā interpretācijā nesenā padomju vara neapšaubāmi gūst pozitīvu vērtējumu. Pārsteidz tas, ka līdzīgu pozīciju pauž citu rēriehiešu grupu respondenti, kuru atbildēs jūtama zināma nostaļģija pēc aizgājušā laikmeta: „Toreiz mums bija, tā pasaules sabiedrība bija divpolāra. Tā te bij’: sociālistiskais lēģeris, kapitālistiskais lēģeris bij, savstarpējā sacensība bija, nu, aukstais karš un viss kas, jā, bet tas deva, kā teikt, no sabiedrības viedokļa, zināmu progresu deva.” (Intervija Nr. 13) Lai gan dīvaini izklausās apgalvojums – „latviešiem laime ir tā, ka viņi atrodas tuvu Krievijai” (Intervija Nr. 11), jāņem vērā, ka teosofijas doktrīnā iekļauta ideja par Krievijai uzticēto lielo un sakrālo misiju. Arī šobrīd Latvijas rēriehieši saista savas cerības ar Krieviju: „Rēriham tā bija nākotnes Krievija, viņš, it sevišķi pēdējos gados, uzsvēra, ka ir priecīģs par Krieviju. Saka, ka Krievija praktiski ir viena no tām, kas iziet vispār sveikā no visas šīs globālās degradācijas.” (Intervija Nr. 11)

¹⁷ A. Garda ir deklarēģis, ka Latvijas Nacionālā fronte (LNF) ir biedrība, kuras mērķis ir 1918. gada 18. novembrī proklamētās un 1940. gadā okupācijas rezultātā likvidētās Latvijas valsts atjaunošana. Galvenais uzdevums mērķa sasnieģšanai ir panākt Latvijas dekolonizāģiju un deokupāģiju, ko paredz gan Latvijas, gan starptautiskās tiesiskās normas (Cf. Latvijas).

¹⁸ 2007. gada 31. jūlijā Doma laukumā notika Latvijas-Lībānas kultūras biedrības organizēģtais pasākums, lai protestētu pret Izraēlas veikto agresiju pret šo valsti. Pasākumā piedalģģās arī LNF pārstāģģji.

¹⁹ Lģģa Muzikante, Liene Apine, Ilze Liepa, Lģģa Krievģģa, Vita Ņikitina.

Lai gan Latvijas Rēriha biedrība un Starptautiskā Rērihu centra Latvijas nodaļa apgalvo, ka A. Garda ir atkāpies no Rērihu mācības pamatvērtībām,²⁰ centieni gūt politisku varu, apvienojot politiskās, sociālās un teosofiskās idejas, atspoguļo tendenci, kas sakņojas kustības dibinātāja paraugā. Arī Nikolajs Rērihs savu politisko darbību pamato ar teosofijas mācību, piedāvājot mahātmu sniegtās jaunās atklāsmes par politiskiem jautājumiem. Tātad A. Gardas darbība ir likumsakarīgs Rērihu piekoptās teosofisko un politisko ideju interferences turpinājums.

Secinājumi

Lai gan visas rērihiešu grupas parasti prezentējas kā kultūras organizācijas, to darbība ietver arī politisku akcentu, kas ir vērtējams nevis kā teosofijas margiņāla izpausme, bet gan kā kustības dibinātāja politiskajos centienos vēsturiski sakņota tradīcija. Jaunākie pētījumi teosofijas vēsturē liecina, ka Rērihu politiskā orientācija ir mainījusies atkarībā no pasaules politiskās situācijas. Lai sasniegtu savu mērķi – dibināt Austrumu Republiku Savienību, Nikolajs Rērihs ir centies gūt atbalstu no dažādām pasaules lielvarām.

Arī Latvijā teosofijas vēsture ir cieši savijusies ar politiku, pirmkārt, padomju režīms sekmīgi izmantoja Rēriha sekotājus, propogandējot komunistisko ideoloģiju neatkarīgajā Latvijas Republikā, otrkārt, pēc Otrā pasaules kara teosofi tika pakļauti politiskajām represijām, treškārt, lai izvairītos no viņu darbības ierobežošanas, padomju gados rērihieši centās popularizēt savu dibinātāju kā padomju varas atbalstītāju, ceturtkārt, pēc padomju režīma krišanas teosofu grupās ir vērojama neskaidra politiskā orientācija starp labējiem un kreisajiem ar visai radikālu ideju pieskaņu.

LITERATŪRAS SARAKSTS

- Andreyev, Alexandre (2003). *Soviet Russia and Tibet: The Debacle of Secret Diplomacy, 1918–1930s*. Leiden, Boston: Brill.
- Besterman, Theodore (2003). *Annie Besant: A Modern Prophet*. Whitefish, Kessinger Publishing.
- Biedrības darbība pēdējos gados. <http://www.latvijaserihabiedriba.lv/images/vesturelat.htm>. (Skatīts 10.11.2008.)
- Culver, John C., Hyde, John (2000). *American Dreamer: The Life and Times of Henry A. Wallace*. New York: W. W. Norton & Company.
- Douglas, Gregory (1995). *Gestapo chief: The 1948 Interrogation of Heinrich Müller*. San Jose: R. James Bender. pp. 50–51.
- Galli, Giorgio (1994). *Hitler e il nazismo magico. Le componenti esoteriche del Reich millenario*. Milano: Rizzoli.

²⁰ “Rēriha mācībā nekas tāds, kā Garda to interpretē, nav. Dzīvajā ētikā, gluži otrādi, [ir – A. S.] paragrāfi, kur saka, ka nevajag ieciklēties uz nacionālajām lietām, jo garam nav tautības. Tas tikai, mēs jau redzam šodienā, kādas nelaimes tas nes cilvēkiem, tas citādāk jāuzsver. (...) Sākumā varbūt bija pārpratoms, bet es domāju, tas transformējies apzināti. Apzināti, tīri kā politiska biznesa projekts.” (Intervija Nr. 7)

- Garda, Aivars (2008). *Ko vēlēsim latviešu tautai un zemei Latvijas valsts 90 gadu jubilejā?* <http://www.ddlnf.com/content/blogsection/7/29/>.
- Goodrick-Clarke, Nicholas (2002). *The Occult Roots of Nazism: Secret Aryan Cults and Their Influence on Nazi Ideology*. New York: New York University Press.
- Hierarchy*. (1977). New York: Agni Yoga Society.
- Homoseksuālisms – cilvēces negods un posts*. (2002). Rīga: Vieda.
- Intervija Nr. 1 [10.10.2006. Čaka ielā 56, Rīga, Latvija. Sieviete. 1945. Grupas locekle.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 11 [30. 10. 2006. Krišjāņa Valdemāra 10a, Rīga, Latvija. Vīrietis. 1979. Grupas loceklis.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 13 [13 11 2006. Bruņinieku ielā 22, Rīga, Latvija. Vīrietis. 1932. Grupas neformālais loceklis.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 4 [18 10 2006. Lubānas ielā 6, Rīga, Latvija. Vīrietis. Dz. gads nav minēts. Grupas loceklis.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 5 [29. 10. 2006. Raiņa bulvārī 19, Rīga, Latvija. Sieviete. 1951. Grupas locekle.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 7 [01. 11. 2006. Skārņu ielā 19, Rīga, Latvija. Sieviete. 1963. Grupas locekle.] (audioieraksts).
- Intervija Nr. 9 [01. 11. 2006. Krišjāņa Valdemāra 10a, Rīga, Latvija. Sieviete. Dz. gads nav minēts. Grupas locekle.] (audioieraksts).
- Īsumā par Latvijas Rēriha bierību*. <http://www.latvijaserihabiedriba.lv/images/RXLVlat.htm>. (Skatīts 10.11.2008.)
- Keown, Damien (2004). *A Dictionary of Buddhism*. Oxford: Oxford University Press.
- Latvijas Nacionālā fronte*. <http://www.ddlnf.com/content/blogsection/12/33/>. (Skatīts 10.11.2008.)
- Laurant, Jean-Pierre (2006). Politics and Esotericism. *Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*. London, Boston: Brill. pp. 964–966.
- McCannon, John (2002). By the Shores of White Waters: The Altai and its Place in the Spiritual Geopolitics of Nicholas Roerich. *Sibirica*. 2 (2). pp. 166–189.
- McIntosh, Christopher (1972). *Eliphas Levi and the French Occult Revival*. London: Rider.
- Nevienam mēs Latviju nedodam*. (2001). Rīga: Vieda.
- New Era Community*. (1926). New York: Agni Yoga Society.
- Niedre, Ojārs (2001). *Pasākumi pret LKP un tās satelītorganizāciju nelegālo un legālo darbību. Latvijas izlūkdienesti 1919–1940: 664 likteņi*. Rīga: LU "Latvijas Vēsture" fonds. 139–155.
- Rēriha, Helēna (1999). *Vēstules*. 2. sēj. Rīga: Vieda.
- Rērihs, Nikolajs (1998). *Altajs–Himalaji*. Rīga: Vieda.
- Roerich, Nicholas (1919). *Violators of Art*. London: Russian liberation committee.
- Roerich, Nicholas (1933). *Fiery Stronghold*. Boston: The Stratford Company.
- Rudzītis, Rihards (1935). *N. Rērihs – kultūras ceļvedis*. Rīga: Rīta daile.
- Stasulane, Anita (2005). *Theosophy and Culture: Nicholas Roerich*. Roma: PUG.
- Wilkinson, Lynn R. (1996). *The Dream of an Absolute Language*. New York: SUNY Press.
- Williams, Robert C. (1980). *Russian Art and American Money: 1900–1940*. Cambridge: Mass.
- Zera, Brigita (2006). *Integrācijas prakse un perspektīvas*. Rīga: Baltijas Sociālo zinātņu institūts.
- Андреев, Александр (2004). *Окултист Страны Советов*. М.: Эксмо.
- Андреев, Александр (2008). *Гималайское братство. Теософский миф и его творцы*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского Университета.
- Беликов, Павел, Князева, Валентина (1973). *Рерих*. Москва: Молодая гвардия.
- Валагин, Антон (2005). *"Беловодье" вывели на чистую воду. В Воронеже пресечена деятельность религиозной секты*. <http://www.religare.ru/print22962.htm>.
- Из Кембриджских записей (2002). *Вестник Ариаварты*. 2 (3) с. 44–57.
- Парвулеско, Жан (2006). *Путин и Евразийская империя*. Санкт-Петербург: Амфора.
- Росов А. В. (2002). *Николай Рерих: Вестник Звенигорода. Экспедиции Н. К. Рериха по окраинам пустыни Гоби. Книга первая. Великий план*. Санкт-Петербург: Ариаварта-Пресс.
- Росов А. В. (2004). *Николай Рерих: Вестник Звенигорода. Экспедиции Н. К. Рериха по окраинам пустыни Гоби. Книга вторая. Новая страна*. Санкт-Петербург: Ариаварта-Пресс.
- Сканочки манускриптов-дневников Е. И. Рерих*. <http://www.urusvati.agni-age.net/>. (Skatīts 10.11.2008.)
- Шапошникова, Людмила (1992). Предисловие. Н. Рерих. *Обитель света*. Москва: МЦР, с. 5–6.
- Шишкин, Олег (1999). *Битва за Гималаи: НКВД – магия и шпионаж*. Москва: Олма-Пресс.

The publication has received research funding from the EC Sixth Framework Programme. This article reflects only the author's views and the Community is not liable for any use that may be made of the information contained therein.